

There are no translations available.

Дар ҳар кишваре ки тассубу хурофот, нодонӣ, ҷаҳл ва бовармандӣ ба шаклҳои мухталифи истибдод зухур мекунад, дар он сарзамин ҳеҷ ҳаққи озодӣ лабханд нахоҳад зад. Ин ба он маънист, ки озодиро танҳо инсонҳои соҳибдонишу вораста, ки бо кушишу талош ва ҷӯёӣ аз роҳи хираду андеша тавонистаанд ҳуду ҷаҳонро шиносанд дарк карда метавонанд. Миллате, ки барои ӯ вақт ва умр арзише надорад, ӯ наметавонад моҳияти вучуди ҳудро дар олами ҳастӣ таҳхис бидиҳад. Ҳамчунин ҳеҷ ғоҳ кушиш ба ҳарч намедиҳад, то ҷойгоҳи ҳуд ва ҷаҳони мавҷудро аз диди арзишӣ баррасӣ наояд, ӯ ҳеҷ замон тан ба ғаҳми ҳақиқат нахоҳад дод. Камве, ки афкори баста ва наандешидану бовармандиро бар шууру андеша тарҷеҳ медиҳад, ҳеҷ ғоҳ ба ҳақиқати олами ҳастӣ даст нахоҳад ёфт, зеро ӯ ҳислати пӯёиву ҷӯёиро, ки асли моҳиятии инсонанд, маҳдуд карда ё аз он даст кашидааст. Инсон будан ин соҳиби хираду андеша ва тафаккури таҳлилӣ будан ва дар ин роҳ ҳамеша ҷӯёву пӯё будан аст. Вақте инсон хираду андеша тафаккури таҳлилиро аз даст дод, ё аз онҳо даст кашид, шояд маҳлуки инсонмонанд аст, вале он чун бардае дар ихтиёри қасон қарор хоҳад гирифт. Инсоне, ки наметавонад ғаҳму дарки айни аз ҷаҳон дошта бошад, ба тарзи табиӣ он аз қистӣ ва қистии ҳуд, моҳияти вучуд ва ҷойгоҳашро низ дар ин олами нопайдоқанор дарку ғаҳм карда наметавонад. Ҳама қизро бо соддабоварӣ ва балоҳат қабул мекунад, Нодонию балоҳати ҳудро аз рӯи таассуб ҳамчун ҳақиқати бебаҳси олами ҳастӣ баррасӣ мекунад, ки чунин тарзи рафтору муносибат боиси дар тафаккури мардумони огоҳу донишманд мавриди нописандӣ ва хандаҳаришу беэътибор шуморидани фард, ғуруҳи иҷтимоӣ ё ҳалқият мегардад.

Қобили зикр аст, ки дарку ғаҳми дуруст ва баробар ба айнияти воқеияти олам аз сатҳи омӯзишу парвариш маншаъ мегирад. Ҳар қадар дар барномаи таълимии омӯзишу парвариш, дарки ҳақиқату воқеияти ҷаҳон дуруст инъикос ёфта бошанд ва онон мавриди дарки дурусти ҳонанда қарор бигиранд, ҳамон андоза ҷаҳонбинию ҷаҳонғаҳмӣ ва сатҳи тафаккури хираданدهш аҳли қома боло меравад ва тағйир меёбад. Баръақс дар ҳар қомае ки омӯзишу парвариш на дар қорҷубаҳои илмӣ ва маъруфу шинохта шудаи умумибашарӣ ба роҳ монда шуда бошанд, дар он қо ғаҳм ва дарки ғалат аз ҳаводиси табиию иҷтимоӣ берун омада, бовармандиву хурофаанدهш авлаият пайдо мекунад.

Фард ва ё ғуруҳи иҷтимоӣ, ки пайваста дар қустуҷӯи қунию қароии ҳаводис аст, ҳамеша

метавонад ба дурустии падидаҳо, чи тавр сурат гирифтани онҳо ва конунмандии дохилии тағйирпазирии онҳо пай мебарад. Хар кадар зехни фард дорои пурсишҳои бештар бошад, ҳамеша барои дарёфти маълумоти бештар худро ва неруҳои инсонӣ ё хирадии худро сафарбар месозад. Баръакс хар кадар инсон чустучугарио аз даст диҳад, ҳамон кадар ҷаҳони маънавияш хурду кучак мешавад. Танҳо инсони ҷустугар аст, ки аз неруи зехнию хирадии худ ба тарзи аҳсан истифода мекунад. Посухҷӯиҳо фардро маҷбур месозад, то ҷиҳати дарёфти ҳақиқати падидаю ашёҳо неруҳои инсонии худро сафарбар созад. Баръакс нафароне, ки зехнияти чустучугарро саркӯб месозанд, онҳо дар маҳдудуи фикрӣ боқӣ мемонанд ва ниятан соддабавар ва таассубзадаву хурофотӣ мешаванд. инсоне, ки чустучугарио аз даст медиҳад дар назараш ҳамеша бӯҳҳои зехние месозад, ки тамоми бузургиву шахоматро ба онҳо бахшида ба ибораи дигар маҷну маҷнуни сохтаҳои зехниаш мешавад ва аз худ неруҳои инсонӣ ва моҳияти инсонияш беҳабар мегардад.

Карнхост, ки мардумони сарзамини мо бо чунин навъи тафаккур худӣ ва ҳувияташро аз даст додааст. Чунин навъи биниш дар тули карнҳо ҷомеаро дучори сардаргумии ҳувиятӣ ва фарҳангӣ намудааст. Ин гуна тафаккур боиси он мешавад, ки ҳамеша байни ҷомеа ва раҳбарияти сиёсии вақт тафовути зехнӣ ба амал ояд.

Дар дарозии таърих (дар назар аст то омадани инкилоби Бухоро) тамоми низомҳои сиёсӣ, ки сари кудрат омадаанд, онҳо бештар аз маҳдуд кардани тафаккури чустучугар шуруъ намудаанд. Кушиш ба харҷ додаанд, то худро ҳамчун нафарони бартар ва то андозае кудсию фарозаминӣ ҷилва диҳанд ва дар ҷаҳми мардумон ҳамчун як муъҷизаи осмонӣ ҷилва кунанд. Чунин навъи ҳокимиятҳо бештар аз нодонӣ, соддабаварӣ ва яқсонандешӣ суд ҷустаанд ва аз ин рӯ ҳеҷ гоҳ кушиш ба харҷ надодаанд, то мардумон дорои зехнияти чустучугар ва хирадандеш шаванд. Дар бунёд хар гуна ҳокимияте, ки мустақар мешавад, он аз номи мардум баромад мекунад, вале бо гузашти вақт онҳо ҷун дарк менамоянд, ки бедонишию соддабаварӣ ва тафаккури баставу хурофотӣ барояшон манфиатовар аст, ҳамин масирро думболагирӣ мекунад ва на ба хотири боло бурдани тафаккури иҷтимоӣ, ки он пеш аз ҳама марбут ба абзори ҳувиятсозии миллӣ аст, кор мегиранд, балки баръакс манфиатҳои кучаки замони худро бар дурнамои рушду таҳкими миллӣ тақвият медиҳанд.

Агар ба ташаккулёбии давлатҳои миллии аврупоӣ назар афканем хоҳем дарёфт, ки онҳо низ то замони мавҷудияти ҳокимиятҳои теократӣ, баҳусус то давроне, ки ҳокимияти сиёсӣ бар дасти руҳонӣён буд, чунин навъи андешаи баста ва соддабаварию камдонишӣ тарҷеҳ дода мешуд. Аврупоиён низ бо дарки ин нукта ки илму дониш ва дарки ҳақиқати табиат ба онҳо имконияти бештари рушдро муҳаё месозад, тасмим гирифтанд, ки бештар ба сатҳу сифати омузишу парвариш тавачҷуҳ зоҳир намоянд ва онро ба василаи асосии пшбурди миллатҳои худ табдил диҳанд. Як нукта қобили зикр аст, ки пас аз заволи

императории Рим аврупоиён навъи давлатдории миллӣ ва дунявиро рушду такомул доданд. Бадин восита онҳо ба натиҷае расидаанд, ки ҳар кадар афроди миллат донишмандтар, огохтар, ҷӯётар ва пӯётар бошад ҳамон андоза миллат шукуфо мешавад ва пояҳои давлатдорӣ мустаҳкам гардида, иқтидори давлат ҳамчун ниҳоди асосии сиёсӣ ҷӣ дар дохил ва ҷӣ дар муносибати байналхалқӣ дорои иқтидори бузург мешавад. Пазируфтани низоми демократӣ ва интиҳобӣ будани роҳбарияти сиёсӣ низ маҳз ба ҳамин тафаккур алоқамандӣ дорад, ки зехниятсозии бутпарастона дар ҷомеа барҳам дода шавад. Ҳар фард бояд дарк намояд, ки ӯ дорои иқтидори бузурги инсонӣ аст ва бо истифодаи дуруст аз ин неруҳои инсонияш метавонад ба бузургтарин шахсият табдил ёбад. Яъне набояд ӯ қомилан маҷнуну мафтунӣ дигарҳо шуда, асолату моҳияти ҳудро аз даст бидиҳад. Чунин тарзи тафаккур ки аз донишмандони бузурги асри рушангарӣ шуруъ мешавад, тавонистааст дар Аврупо як инқилоби фикриро ба миён оварад ки онҳо бештар ба худ таъя қунанд ва ҳар қадоме дарк намояд, ки ӯ дорои тамоми неруҳои бузурги инсонӣ аст, ё ба фармудаи Фридрих Нитше ӯ на як инсони оддӣ, балки “абаринсон” ё “фароинсон” аст. Ҳамин навъи зехниятсозӣ сабаби он гардидааст, ки мавҷи мавҷи донишмандон ва ихтироъкорон ва нухбагони фарҳангии зухур намоянд, ки аз як тараф мушкили иқтисодиёти сиёсӣ ва иҷтимоии ҷомеаи ҳудро қамтар намуда, аз тарафи дигар барои онҳо саодатмандӣ ва ҳамзистии ошоиштаро ба миён оваранд.

Баръакс иддае аз ҷомеаҳои шарқӣ ҳамеша меҳоханд муқаддассозӣ қунанд ва ҳам қизро аз диду тафаккури “муъҷизасон” қилва диҳанд. Онҳо ба ҷойи ҳувияти миллӣ ҳувияти динию бовармандиро тарҷеҳ медиҳанд. Дар чунин навъи ҷомеа аввалан наметавон аз ҳақиқати табиату ҷаҳон огоҳии дуруст дарёфт. Инсони орь аз дарки дурусти табиату ҷаҳон наметавонад фарди офаринанда бошад ва қизи навро ба миён овард. Ҳамчунин фарди ноогоҳ, ки ҳудро нашноҳтааст ба дарки миллияту манофеъи миллӣ расида наметавонад. Аз қониби дигар ҳуди дарқу фаҳми миллият низ на ба он фаҳмест, ки бардошти воқеи аз миллат онро талаб меқнад. Давлатмардони навъи ҷомеаи тассубиву хурофотӣ бештар қушиш ба ҳарқ медиҳанд, ки манофеи маҳдуди қамонии ҳешро ҳимоят қунанд ва онро тақвият баҳшанд. Зеро онҳо чунин меандешанд, ки ҳар қамон ағар мардум огоҳу донишманд шавад, метавонад бо тавтеае онҳоро аз қудрати сиёсӣ ба поён биёравад ва дар як маҳдудаи қамон тамоми ҳашмату бузургии ҳудро онҳо аз даст диҳанд, чунин навъи рафтор ва тарсу ваҳшат дар зехнияти элитаҳои ҳуқмрони сиёсии баъзе аз кишварҳои шарқӣ чунин ҳулосаеро ба вучуд меорад, ки боястӣ мардум дар нодонӣ, нотақонӣ ва хурофот гирифта бошанд.

Исомиддин Шарифзода,

номзади илмҳои фалсафа,

мудири кафедраи гуманитарии

Донишгоҳи технологии Тоҷикистон

Бознашр аз рӯзномаи

“Минбари халқ”, №29 аз 26 июли соли 2023